

MEDICINE AND ANTHROPOLOGY IN ONE PERSONALITY. ȘTEFAN MILCU

Mirela Radu

Lecturer, PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

*Abstract: Physicians, perhaps more than any other profession, are called to watch the welfare of the community they serve. Whether we are talking about physical healing, biological pathology, whether we are talking about the quality that these Hippocratic disciples bring to the social life, the influence of this great category of professionals cannot be denied. Even as they approach the study of exact sciences, doctors remain anchored in the social realm and evolve with society or promote progress. They are a social and cultural force that cannot be neglected. Perhaps this is the reason why the Communist power tried to silence this guild, as did the priests. Their intellectual and cultural potential, the ability to see beyond the appearances and the moral and social values in which doctors have been educated is a danger in any society, especially in the proletcultural one. Ultimately, "doctors through their high culture would have the potential to become a real power in the statet."*¹

Keywords: anthropology, endocrinology, anatomy, sociology, interdisciplinarity

Personalitate ieșită din comun, Ștefan Milcu (1903-1997), a reușit să abordeze domenii dintre cele mai neașteptate, împletind medicina cu antropologia și chiar politica. Născut în Craiova, va lua calea învățământului universitar medical. Inițial a fost asistentul lui Francisc Rainer, marele anatomist. Pasiunea pentru anatomie și fiziologie se trezește în cel care avea să fie, alături de C. Parhon (socru său prin căsătoria cu Ionica Parhon), fondatorul endocrinologiei românești moderne. Prima sa abordare științifică a fost cea a glomusului carotidian care joacă un rol important în saturarea cu oxigen a sângelui și în funcționarea respirației. Ulterior își îndreaptă atenția către studiul glandelor endocrine ajungând asistent la catedra de endocrinologie condusă de N. Ionescu-Șisești. Chiar dacă a fost apropiat al sistemului comunist, Milcu nu a urmărit obținerea unor foloase materiale sau financiare, după cum își amintește C. Bălăceanu-Stolnici: "A considerat medicina ca un apostolat, nu ca o profesiune și, mai ales, nu ca o profesiune lucrativă."² Milcu a cercetat intens glanda pineală, a scos timusul din rândul glandelor endocrine pe care l-a definit ca fiind limfatic și, prin cercetările sale, a ajuns la obținerea unor hormoni artificiali precum epifizanul. Totodată s-a implicat în crearea unor programe medicale prin care persoanele suferinde de mărirea glandei tiroide puteau beneficia de suplimentare cu iod a alimentației. Milcu a pus bazele unui domeniu nou pe tărâmul medicinei românești: chirurgia endocrinologică și utilizarea iodului radioactiv.

Cultura a fost cea care i-a deschis orizonturile cunoașterii științifice dar și a omului. Tot actul cultural este cel care l-a animat pe parcursul întregii vieți și care l-a determinat să fie activ în domenii dintre cele mai diferite. Spiritualitatea sa complexă, capacitatea de a glisa de la un domeniu la altul și flexibilitatea intelectuală i-au permis "să afle calea cea mai bună de la abstractul și complexitatea adevărilor științifice la exprimarea simplă, elegantă ce reda esența unui proces sau fenomen. Era animat de o sinceră dorință de comunicare cu fiecare om, cu condiția ca acesta să fie

¹ *Maxime și cugetări sanitare*, in *Călăuza Sanitară și Igienică*, 3/1903 taken over by Livadă-Cadeschi, L., *Medicină și politică in Călăuza sanitară și igienică, București, 1899-1907*, Studia Politica. Romanian Political Science Review, XIV, 2014, p. 545

² C. Bălăceanu-Stolnici, *Ștefan Milcu-Un model*, în *Antropologie și interdisciplinaritate*, Editura Niculescu, 2014, p. 7

la fel de interesat de fascinanta aventură a cunoașterii și creației. Acest gen de publicistică îi permitea, nu odată, trecerea de la știință la filosofie, unde problematizarea putea oferi, nu atât soluții, cât, mai ales, noi și noi întrebări. Rămâne în amintirea multora ca un umanist de cea mai autentică vocație, pentru care Omul este ființa chemată să cunoască pentru a face, cât mai bine cu putință, ceea ce este folositor semenului său.”³

Interesat este profilul pe care îl schițează cei care au avut ocazia să îl întâlnească pe medicul endocrinolog. Portretul schițat ne lasă să intuim un om mândru, cu principii puternice și aspirații pur intelectuale. Fire practică, anconrată în contingent, avea să aleagă calea medicinei care punea cel mai bine în valoare caracterul său interdisciplinar dar și aplecarea către științele exacte: “temperamental are tendința de conducere, cu înclinări spre științele exacte matematice, este ordonat și meticulos. Aceste tendințe se observă încă din copilărie, când a înființat asociația sportivă și culturală *Sburătorul*, unde a fost ales *natural* spune el, șeful asociației, pe care a condus-o cu responsabilitate, făcând cultură fizică și literară.”⁴ Interesul pentru literatură s-a ivit încă din timpul adolescenței când a și pus bazale unei trupe de teatru. Totodată, începe în acea perioadă să citească multă istorie și geografie în special a țării noastre. Fire aspră cu sine și cu alții, Milcu nu era lipsit de noblețea întrajutorării semenilor. Ascetismul autoimpus sunt vizibile și în plan biologic. Întreaga sa alură lasă să se întrevadă un intelectual născut să iscodească cu puterea minții cotloanele necercetate ale științei: “un dinaric 70%, după nasul puternic, cu «cocoasă» în 1/3 mijlocie; narinele sunt lărgite transversal, bărbia este bine conturată în formă de galoș și buze subțiri, de om sever, cu principii morale și idei bine conturate, pe care vrea să le realizeze până la capăt.”⁵

Pentru medicul român idealul formării unei personalități are trei etape: faza educației spirituale și fizice, care se fundamentează pe capacitățile mentale, fizice și pe valorile spirituale, congenitale sau formate în sânul familiei și comunității (până la vârsta de 20 de ani), faza contruirii gândirii pluridisciplinare care împletește cunoașterea filosofică, îmbogățită cu matematică, logică, politică dar și noțiuni juridice, urmată de asumarea în plan social a ultimei etape: a răspunderii ce decurge dintr-o funcție care să-l pună în slujba comunității. Fire spartană, Ștefan Milcu provenea dintr-o familie simplă, de răzași de la care a moștenit valori simple dar clare. Sobrietatea sa se poate observa și din caracterizare pe care au făcut-o cunoscuți de-ai săi: “dolicocelal, cu talie înaltă, ce poate fi o caracteristică somatică nordică faelică 20%.”⁶

De idolul său, Francisc Iosif Rainer, l-a legat un profund respect. De la acesta a înțeles și a căpătat noțiunile de bază ale anatomiei atât ca știință a întregii structuri a corpului uman cât și ca știință a celulelor. Anatomistului și patologului Milcu i-a fost preparator și asistent timp de o decadă. La sfatul anatomistului, în urma unei alergii pe care Milcu o căpătase la formol, se va îndrepta spre endocrinologie unde a avut noroc să întâlnească un alt maestru al medicinei românești: C.I. Parhon de care îl va lega, în plan familial, și faptul că i-a devenit ginere.

După Parhon, Milcu a lucrat cu Ionescu Sisești sub a cărui îndrumare învață că neuroștiințele și endocrinologia se intersectează. Influența pe lângă socrul său comunist, C. I. Parhon care a și fost șeful statului timp de patru ani (între 1948-1952), și-o exercită salvând de la desființare sanatoriul Saint Vincent de Paul ale cărui baze fuseseră puse de Monseniorului Vladimir Ghika. După ieșirea la pensie a socrului său, Milcu va ajunge să conducă clinica de endocrinologie.

³ Acad. Maya Simionescu, *Un aristocrat al științei*, Comunicarea de deschidere a sesiunii științifice dedicată centenarului Ștefan Milcu, 04. 12. 2003

⁴ Prof. dr. Firu Pătru, *Portret antropologic al Prof. dr. Marius Ștefan Milcu*, în *Antropologie și interdisciplinaritate*, Editura Niculescu, 2014, p. 11

⁵ Ibidem

⁶ Ibidem

Tot ca salvator a acționat în legătură cu Institutul de Antropologie, pe care l-a condus între 1950-1964 după ce mentorul său, Rainer, fusese acuzat de rasism în antropologie. Strălucit organizator, Milcu își asumă și funcția de secretar general al Academiei Române pe care o dotează în pas cu vremea și o deschide către occident într-o perioadă cu multe restricții ideologice.

De numele său se leagă sindromul suprarenometabolic. Cercetările sale morfologice și clinice în legătură cu epifiza și maladiile asociate ei rămân în monografia semnată de medicul român, *Epifiza, glandă endocrină*, care include această glandă în sistemul endocrin și nu în cel nervos. Între 1996-1997 Milcu și-a dictat memoriile iar transcrierea acestora în pagina scrisă a luat forma unui volum de memorialistică. Un citat din această lucrare poate devoala personalitatea sa-întotdeauna s-a preocupat de crearea unor generații care să ocupe locul marilor medici care, inevitabil, dispăreau. Milcu a promovat tinerii ori de câte ori a putut și definitiv este aversiunea pe care i-a stârnit-o un coleg de Academie care îl blama pentru umanismul său: “Cunoaștem zeci și sute de profesori care nu au format elevi. Cum se explică acest lucru? Pe unii problema asta nu i-a preocupat. Alții s-au situat pe o poziție de rivalitate cu propriii lor elevi. Adică au evitat să ajute dezvoltarea unui tânăr cu posibilități ca să nu devină un concurent. Este autentic ce vă spun. Nu vreau să vă dau exemple concrete. Un coleg din Academia Română făcea parte din această categorie. Într-o zi îmi spune: «Milcu, ce tot te ocupi de băieții ăia ai tăi acolo și-i aduci p-aici și-i promovezi? O să și se urce în spinare, în cap! La mine nu merge așa! Cum își ridică unu capul îi fac așa!» (și face un gest de tăiere a capului). Asta a fost gestul, autentic, pe care l-a făcut colegul din Academie!” (Ștefan Marius Milcu, *Însemnări memorialistice*, volum îngrijit de Ioan Oprescu și Cristina Glavce, Editura Academiei Române, București, 2006).

Unii dintre cei care i-au cunoscut atât pe Milcu cât și pe Rainer, au descris relația celor doi dincolo de limitele celei dintre preceptor și ucenic. Este vorba de două suflete atât de înrudite în plan intelectual, profesional cât și uman încât par a fi descendenți ai unei genealogii aparte. Mânați de idealuri concrete în plan medical, ambii au mizat pe sufletul uman: “Sensibili la tot ce-i înconjoară, dotați cu o inteligență scilpitoare, o gândire profundă și analitică și-au construit o deschidere culturală care-i detașează încă din copilărie, creionând viitoarele personalități ce se conturează deja la adolescență. Amândoi își uimesc profesorii și colegii prin volumul de cunoștințe, prin capacitatea de a înțelege și de a realiza conexiuni. Amândoi sunt preocupați să înțeleagă sensul vieții și pentru amândoi «fenomenul Om» devine scopul urmărit în întreaga lor existență. «Omul» ca parte integrantă din natură, iar sensul vieții - drumul spre conștiința de sine, ce implică respectul pentru semenii și pentru tot ce ne înconjoară.”⁷ Rainer și-a îndreptat atenția asupra embriologiei, histologiei și mai ales anatomiei descriptive ca modalități de evoluție a antropologiei. Student al eminentului om de cultură, Milcu avea să fie impresionat de modalitatea inedită la vremea aceea de a își preda material. Cei care îl audiau pe Rainer aveau parte nu doar simple descrieri anatomice, ci de un întreg periplu cultural prin alte științe.

Rainer avea să influențeze generații de studenți care au avut șansa să îl asculte. Un om profund spiritual, Rainer avea să lase urme adânci prin vorbele sale pline de tâlc asupra lui Ștefan Milcu. Una dintre cugetările anatomistului ce demonstrează profunditatea sistemului său de gândire este cea a relației dintre divin și ființa umană: “Este o stare de conștiință pe care noi o putem realiza chiar aici pe pământ. Împărăția lui Dumnezeu este în noi, o putem realiza în sufletul nostru. (...) Oamenii au rămas numai cu conștiința animalității, cu eul personal, vizibil, cu carnea pe care ne-o arătam unii altora. Și cu toate acestea în profunzimea fiecăruia dintre noi există o forță de o

⁷ Cristiana Glavce, Adrian Majuru, *Francisc Iosif Rainer și Ștefan Milcu: Mentor și discipol*, în *Antropologie și interdisciplinaritate*, Editura Niculescu, 2014, p. 23

grandoare ce nu se poate concepe și de o misterioasă sublimitate, care este eul veritabil, real.”⁸ Iar Ștefan Milcu a fost impresionat atât de personalitatea cât și de omul de știință Rainer: “sunt unii care consideră că eu sunt omul care l-a continuat în gândire pe Rainer. În antropologie este foarte evident că l-am continuat în toate punctele de vedere. În același timp însă forma procesării intelectuale învățată de la Rainer am transferat-o și în medicină.”⁹ Rainer a deschis o ușă în dezvoltarea medicinei românești pe care Milcu a încercat să o țină larg deschisă.

Antropologia românească a avut un context special față de cea din restul Europei. Miza acestei științe a fost acela de insista asupra originii poporului și identității naționale. Inițial s-a pornit de la considerentele de rasă și, pe baza unor vaste cercetări din domeniul serologiei, antropometriei, etnologiei, craniometrie și eugeniei, s-a ajuns la concluzia unității populației românești. Dar, adevărata etapă de înflorire a antropologiei românești a constituit-o perioada dintre cele două conflagrații mondiale când, prin ajutorul celor școliți în occident și întorși acasă cu o viziune îmbogățită, s-a mers până la oficializarea acestei noi științe. Deschizător de drumuri a fost Iașul prin fondarea Catedrei de Antropologie și Paleontologie din Facultatea de Științe Naturale (1926) urmat de Cluj care, în 1929, înființa Societatea de Antropologie din cadrul Facultății de Medicină. Capitala preia inițiativa organizatorică și, în 1935, ia naștere Secția de Demografie, Antropologie și Eugenie de pe lângă Institutului de Statistică pentru ca punctul culminant să fie atins în 1940 odată cu înființarea Institutului de Antropologie. Dar existența acestei științe aflată la începuturile sale avea să fie periclitată odată cu instaurarea regimului comunist. Alte științe nu au fost la fel de norocoase. De pildă, sociologia românească, abia înflorită la începutul veacului trecut, a fost desființată de comuniști. Conștient de noile reforme, Milcu a încercat să salveze și această știință aflată pe calea dispariției. La trei ani după moartea lui Dimitrie Gusti, întemeietorul sociologiei românești, Ștefan Milcu publica o cercetare condusă sub egida Institutului de Antropologie. Lucrarea se intitula *Cercetări antropologice în Țara Hațegului*. *Clopotiva* (1958) și reprezenta munca “unei echipe de medici, etnografi, sociologi.”¹⁰ Tot muncă de salvare a fost și încercarea de a conserva descoperirile arheologice și monumentele istorice cu ocazia construirii Barajului Porțile de Fier. Toate cercetările geologice, geografice, speologice, cele cu privire la flora și faună dar și la studierea tradițiilor populației ce avea să fie mutate în vederea contruirii complexului hidro-energetic au fost reunite în Albumul *Porțile de Fier*, alcătuit din 110 cartograme. Ștefan Milcu s-a dovedit un apărător și al etnografiei dar și al filosofiei, publicând doua lucrări în domeniu: *Unitatea problematică a științelor* (1981) și *Antropologia în contextul culturii* (1982). Interesul pentru studiul omului l-a călăuzit încă din adolescență. Teza de bacalaureatul pe care l-a susținut în 1922 a fost *Originea omului după Darwin*. Însuși academicianul sublinia într-un interviu această vie călătorie a cunoașterii încă din perioada tinereții: “am început studiul medicinei, evident, ca orice tânăr care vrea să se facă medic. Dar în același timp, m-a interesat foarte mult biologia omului, omul ca ființă, universul acesta, ce este? Am venit cu aceste idei încă din adolescență.”¹¹

Aici intră în scenă marele omul de știință, anatomist, antropolog și endocrinolog Ștefan Milcu care a intuit strânsa relație între arheologie și antropologie. Antropologia risca să dispară din panoplia științelor promovate de Academie dar Milcu găsește un subterfugiu pentru a scăpa de la

⁸ Arhiva Fr. Rainer, Academia Română, *Manuscrise*, VIII varia 6, fila 94

⁹ Ștefan Marius Milcu, *Însemnări memorialistice. Pagini de istoria științei, medicină și antropologie*, Editura Academiei Române, 2006, p. 136

¹⁰ Cătălin Zamfir, Iancu Filipescu, Elena Zamfir, *Sociologia românească 1900-2010. O istorie socială*, Editura Școala Ardeleană, București, 2015, p. 72

¹¹ Ștefan Milcu în convorbire cu Zoltán Rostás, *Eu am fost ales membru direct titular al Academiei!*, extras din Zoltan Rostas, *Sala luminoasă. Primii monografisi ai Școlii gustiene*, București, Editura Paideia, 2003

pieire această știință ce abia vedea lumina zilei. Noua denumire a Institutului a fost schimbată în Colectivul de Antropologie aflat din punct de vedere administrativ în custodia Institutului de Endocrinologie al Academiei. Aceasta a fost unica modalitate prin care strălucitul Milcu a reușit să salveze munca marilor antropologi români care își desfășuraseră activitatea înaintea sa precum Victor Papilian și Francisc Rainer. Meritul lui Milcu nu se rezumă doar la salvarea institutului. El a continuat munca antropologică prin apel la antropologia arheologică prin studierea scheletelor descoperite de arheologi dar și prin editarea unor reviste proprii ale acestei instituții. Anul 1963 reprezintă o nouă victorie căci institutul devine independent sub denumirea de Centrul de Cercetări Antropologice. Visul lui Milcu era acela de a atrage tineri mediciști, istorici și arheologi în echipe interdisciplinare care să ofere mai multe răspunsuri. Nici Milcu nu a scăpat de denigrarea partidului căzând pradă scandalului meditației transcendentaliste.

Legătura vagă dintre antropologie și endocrinologie pe care savantul o intuia în primii ani de formare intelectuală și care avea să devină o constantă a gândirii sale științifice, se datorează conversațiilor lungi pe care tânărul în formare le purta cu mentorul său: “în discuțiile cu Rainer a reieșit că dacă vrei să și înțelegi ce constați, pentru asta trebuie să mergi în primul rând la sistemul endocrin, pentru că în această conformație, în această tipologie a omului – așa numitele biotipuri – intervine sistemul endocrin care participă la fenomenul de creștere și de dezvoltare.”¹² Aspirația sa era aceea de a stabili o legătură între morfologia umană, antropologie și endocrinologie. Dar drumul spre antropologia medicală la care visa omul de știință s-a dovedit unul sinuos, presărat cu obstacole ale cunoașterii pe care trebuia să și le însușească: de la biologie, la la biologia endocrină; de la endocrinologie la neuro-endocrinologie; de la antropologia fizică la cea arheologică și chiar culturală. Întreg periplul cultural întreprins de Ștefan Milcu este, în fond, parte a istoriei medicinei românești la jumătatea secolului trecut: perioadă de mari tulburări sociale și politice.

Dovadă a capacității antropologului Milcu de a utiliza rațiunea în analiza societății este un articol semnat de acesta cu un an înainte de trecerea în neființă. Alarmat de evoluția negativă a umanității academicianul trăgea un semnal de alarmă. Acuza adusă omului este aceea de a fi nesăbuit cu el însuși și cu ceea ce îl înconjoară căci: “prin tehnologie și risipă, a generat lupte pentru teritorii, războaie de pradă și asistență socială sub limita demnității și a decenței.”¹³ După o viață dedicată studiului omului, Ștefan Milcu părea dezamăgit.

BIBLIOGRAPHY

- Bălăceanu-Stolnici, Constantin *Ștefan Milcu-Un model*, în *Antropologie și interdisciplinaritate*, Editura Niculescu, 2014
- Glavce, Cristiana; Majuru, Adrian *Francisc Iosif Rainer și Ștefan Milcu: Mentor și discipol*, în *Antropologie și interdisciplinaritate*, Editura Niculescu, 2014
- Livadă-Cadeschi, L., *Medicină și politică în periodicul Călăuza sanitară și igienică 1899-1907*, Studia Politica. Romanian Political Science Review, XIV, 2014
- Milcu Ștefan în convorbire cu Zoltán Rostás, *Eu am fost ales membru direct titular al Academiei!*, extras din Zoltan Rostas, *Sala luminoasă. Primii monografisi ai Școlii gustiene*, București, Editura Paideia, 2003, disponibil pe <http://www.cooperativag.ro/eu-fost-ales-membru-direct-titular-al-academiei/>

¹² Ștefan Milcu în convorbire cu Zoltán Rostás, *Eu am fost ales membru direct titular al Academiei!*, extras din Zoltan Rostas, *Sala luminoasă. Primii monografisi ai Școlii gustiene*, București, Editura Paideia, 2003

¹³ Ștefan Milcu, *Pledoarie pentru respectarea relației dintre populație și resurse*, în *Opinia națională*, nr. 156, din 25 noiembrie 1996. p. 1

Milcu, Ștefan Marius *Însemnări memorialistice. Pagini de istoria științei, medicină și antropologie*, Editura Academiei Române, 2006

Pătru, Fîru *Portret antropologic al Prof. dr. Marius Ștefan Milcu*, în *Antropologie și interdisciplinaritate*, Editura Niculescu, 2014

Rainer, Francisc Iosif, *Arhiva*, Academia Română, *Manuscrise*, VIII varia 6, fila 94

Simionescu, Maya *Un aristocrat al științei*, Comunicarea de deschidere a sesiunii științifice dedicată centenarului Ștefan Milcu, 04. 12. 2003

Zamfir, Cătăli; Filipescu, Iancu; Zamfir, Elena *Sociologia românească 1900-2010. O istorie socială*, Editura Școala Ardeleană, București, 2015